

gakov-regény 1978-as felmérését 1994-ben megismételték, majd a két vizsgálat közötti eltéréseket és azok okait elemzi. Akik a tudományos alaposságot a népszerű témákkal szeretnék ötvözni, azok számára az *Egyházi áldás vagy átok a Harry Potteren?* című tanulmány lesz érdekes, amely világviszonylatban, illetve hazai keretek között veszi sorra a különböző egyházi felekezetek véleményét erről a nagy karriert befutott és éppen ezért hihetetlenül nagy hatást gyakorló regénysorozatról. Kamarás saját álláspontját nem fejt ki, csupán a vélemények sorrendjével, az írás szerkezetével érzékelteti azt.

A könyv harmadik része *Olvásás-elmélet* cím alatt a kortárs irodalom-elméleti irányok és a befogadás-vizsgálatok párhuzamait, egybeeséseit tárja fel, illetve e részben kapott helyet egy nagy összevető elemzés a regényolvasatokról és értelmezésekről, melyben az 1960–70-es, valamint az ezredfordulós éveket hasonlítja össze a kutató.

A tanulmányok közérthető nyelven és hatásos, meggyőző rendben tárják eléink azt, amit tudunk vagy legalábbis sejtünk: a könyvolvasás tevékenysége radikális átalakuláson ment át az utóbbi évtizedekben. Az élményszerző olvasás lép előtérbe a minőségi, nagy esztétikai értékkel rendelkező művek befogadása helyett, és ez nem pusztán az olvasói intenció megváltozását jelzi, de egyben az értelmezési módszerek és ez-

zel együtt a művek értelmezésének átforgalmazását is.

A jövőbe vetve pillantásunkat csak abban reménykedhetünk, hogy Kamarásnak újabb húsz év elteltével lesz még mit elemeznie egy Bulgakov-regény befogadás-vizsgálata során, s nem csökken az értékelhető mennyiség alá a kitöltött kérdőívek száma.

THIMÁR ATTILA

(*Iskolakultúra*, Pécs, 2005,
180 oldal, 2000 Ft)

Hol vannak a katonák? Szemelvények Sára Sándor doni dokumentumfilmjeiből és korabeli hadiokmányokból

Ez a kötet egy nagy példázat. Példázat arról, milyen fontos dolog a történelem, s a történelem történelme. Jól példázta, hogy nemcsak a könyveknek, a filmeknek is megvan a maguk sorsa.

Szabó Péter hadtörténész előszava és Stark Tamás utószava sokkal fontosabb a kötet megértéséhez és helyes értékeléséhez, mint egy „átlagos” elő- illetve utószó. Mindketten a tőlük megszokott magas színvonalon festik meg a Don-kanyarban lefolyt harcok és a róluk készült mű keletkezésének történelmi hátterét.

A II. világháború tragédiájának megismerése és „kibeszélése” nálunk a 2. Magyar Hadsereg 250 000 honvédjének és munkaszolgálatosának történetével kezdődött. A *Kronika* című film, ahogy Nemeskürty István *Requiem egy hadseregért* című könyve is, egy egész nemzedék számára mesélte el, mi is történt valójában a Don-kanyarban. 1979 és 1982 között egyetlen kamera segítségével Sára Sándor és alkotótársai 120 egykori szemtanú visszaemlékezéseit rögzítették. A visszaemlékezésekből 25 részes sorozat készült, amelyet 1983-ban mutattak be, s amely nagy visszhangot vert.

Mostanra sokkal többet tudunk a Don-kanyarról. Sokkal hitelesebb kép alapján rakjuk össze a történetet. Tudjuk, hogy a 2. Magyar Hadsereget nem szándékozott feláldozni a magyar hadvezetés. Tudunk a hadseregpárancsnok kétségbeesett lépéseiről, melyeket a rábízott sereg érdekében tett. Mostanra azt is tudjuk, hogy amit a visszavonuláskor a magyar csapatok felmutattak, az a körülményeket figyelembe véve nagyszerű katonai teljesítmény volt.

Amit ebben a kötetben olvashatunk, az mégis forrásértékű. Megszólalnak a főtisztek és a katonák, akik azóta már nem élnek, s akiknek ez a történet életük kitorömlhetetlen része volt. Sok apró részlet az ő film-

beli vallomásukból került a helyére. A műfaj az „oral history”, ahogy a katona megélte – s nem utolsósorban, ahogy utóbb elmesélték neki. Az elmúlt ifjúság, az átélt borzalmasabbnál borzalmasabb „kalandok”, a személyes látásmód, a szimpátia és antipátia, no meg a „megszépítő messzeség” szűrőjén keresztül rajzolódik ki a történetnek azt a szelete, amit az adott beszélő átélt.

Nem vonatkoztathatunk el a kortól sem, amelyben az alkotás keletkezett. Amikor a szovjet Déli Hadseregcsoport parancsnoksága még átszólhatott a pártközpontba vagy a különböző illetékes helyekre a különböző illetékes elvtársakhoz, ha nem tetszett az adott rész „hangvétele”. És az illetékes elvtársak is sok

mindent megtehettek a film ellehetetlenítésére a lehető legkorábbi időpontokban való vetítéstől kezdve egészen a letiltásig. A *Pergőtűz* – a film könyvváltozata – 80 000 példányban jelent volna meg (te jó ég! mi jelenik meg ma 80 000 példányban?), ám az utolsó pillanatban bezúzták. Az alkotóknak nagyon keskeny mezsgyét kellett bejárniuk, de jó néhány tabut sikerült felborogatniuk, több téglát sikerült kiverniük ama „falból”. Ez Sára Sándor csapatának soha el nem múló érdeme. Munkájukat az minősíti, hogy a mai napig önmagában is megáll a művük, melyet most a Had-

történelmi Levéltárban őrzött dokumentumokkal kiegészítve, könyv alakban vehet kézbe az olvasó.

Ez a könyv olvasandó könyv, egy olyan korban, amikor a Don-kanyar históriája végleg elcsendesedni látszik, hogy a feledést követő tisztázó vitát az emlékezés válthassa fel. S nemcsak azokra kell emlékeznünk, akik megjárták a világháború poklát, hanem azokra is, akik a nehéz időkben emlékeztek és emlékeztettek az előttük járók pokoljárására.

SZENTPÁLY-JUHÁSZ MIKLÓS

(Szerkesztette Tál Gizella és Raffai István, Új Horizont Kiadó, 2005, 384 oldal, ármegjelölés nélkül)

ANONYMA:

Egy nő Berlinben
Naplójegyzetek 1945.
április 20-tól június 22-ig

Hősnőnk... – kezdhethetnénk a mondatot, ha nem az derülne ki többek között ebből a lebilincselő naplóregényből, hogy nők bizony voltak szép számmal a II. világháború végét nyögő Berlinben, de hősök amúgy kevesen. Pontosabban, ha voltak, azok is legtöbbször nők, éppen ezért alaposan át kell értelmeznünk a hős fogalmát. Mert a berlini végnapok nem csupán a győzhetetlen német haderő vereségét és egy

hagymázás, torz rendszer bukását jelentették, hanem megbukott, csúfosan elhasalt a „világtörténelem színpadán” addig büszkén páváskodó férfi eszménye is. Helyettük sokszor a nők, lányok és anyák kényszerültek fenntartani az élet élhetőségébe vetett hitet, nem utolsósorban pedig egyáltalán életben tartani a lebombázott város romjai között tengődő furcsa ház- és pinceközösségeket. A könyv szerzője naplót vezetett ezekben a zord időkben, mely nemrég jelent meg németül, és most magyarul is olvasható.

Névtelenségbe burkolózó írónőnk, akiről csak annyit tudni, hogy fiatal értelmiségiként élte át a háború éveit, éppen ezért nem az őt és társait rendszeresen megbecstelenítő oroszok vagy a honfitársait ebbe a helyzetbe juttató német politika elleni intézi leggúnnyosabb szavait (bár a könyv minden egyes lapját megüli a maró gúny és a finom ironia gyilkos párája). Leginkább lenézően az aszszonyaik áldozathozatalába könnyedén beletörődő, magukat elhagyó német férfiakról szól. Eddig sem volt titok, hogy a női test vált ezekben a rémes időkben az egyik legfőbb cseréértékké. Anonyma is hamar, ijesztően hamar ráébred, hogy nem az a kérdés, elkerülhető-e a megbecstelenítés, hanem az, hogy kinek érdemes kiszolgáltatnia magát. Egy visszajáró orosz tiszt például védelmet jelent; falkavezér, aki a gyengédségért cserébe elhessegeti a mindig ott ólálkodó,